

Marcin Podleś

Spółka cywilna z ograniczoną odpowiedzialnością w Niemczech – analiza uregulowań kodeksu cywilnego (§ 705-740 BGB) oraz stanu orzecznictwa w tym zakresie

I. Wprowadzenie

Tematem niniejszego opracowania jest kwestia organizacji zasad odpowiedzialności w ramach spółki cywilnej na tle prawa niemieckiego. W latach dziewięćdziesiątych dwudziestego wieku w obrocie gospodarczym pojawiła się bowiem forma spółki cywilnej z ograniczoną odpowiedzialnością, propagowana otwarcie przez coraz większą liczbę specjalistów jako jednostka organizacyjna pozwalająca na ograniczenie odpowiedzialności wspólników jedynie do majątku spółki. Dopuszczalność istnienia takiej figury prawnej łączy się ściśle ze sporem wokół natury spółki cywilnej. Odzwierciedleniem prezentowanych w doktrynie poglądów są dwie teorie dotyczące podmiotowości prawnej spółki cywilnej.

Pierwsza z nich – teoria szczególnej masy majątkowej (*Sondervermögenstheorie*) zakłada, że nie sama spółka cywilna jest uczestnikiem obrotu, a jedynie wszyscy jej wspólnicy. Spółka cywilna nie może zostać, na gruncie omawianej teorii, uznana za zdolny do działań prawnych podmiot, mimo że jej majątek jest bezsprzecznie odrębny od majątków poszczególnych wspólników. Wynika to z przyjętej przez ustawodawcę niemieckiego konstrukcji wspólności do niepodzielnej ręki (współwłasności łącznej), w odniesieniu do majątku takiej spółki¹.

¹ § 719 I BGB stanowi, że wspólnik nie może rozporządzać posiadany przez siebie

Druga teoria, której zwolennicy występują pod zbiorczą nazwą „teorii grupy” (*Gruppenlehre*), zakłada, że spółka cywilna, jako spółka zewnętrzna, wraz z wykształconym majątkiem do niepodzielnej ręki stanowi zorganizowany i samodzielny związek osób. Taki związek zwany jest dalej kolektywną jednością (*kollektive Einheit*), grupą mogącą występować jako uczestnik obrotu prawnego².

Wybór pomiędzy dwiema wyżej wskazanymi teoriami pociąga za sobą daleko idące konsekwencje w kwestii przyjmowanych zasad odpowiedzialności w ramach spółki cywilnej. W związku z tym, przedmiotem niniejszego opracowania będzie analiza wspomnianych teorii, wraz ze wskazaniem punktów krytycznych podnoszonych względem nich w doktrynie, pod kątem reguł odpowiedzialności.

Problem ograniczania odpowiedzialności przez współników spółek cywilnych stał się w końcu przedmiotem orzeczenia Federalnego Trybunału Sprawiedliwości (*Bundesgerichtshof*)³ w sprawie wyłączenia osobistej odpowiedzialności współników poprzez dodatki w nazwie spółki bądź inne oznaczenia. Treść tego orzeczenia zostanie przybliżona, a moment jego wydania przyjęty jako cezura. Pozostałe niejasności związane z reżimem odpowiedzialności w ramach spółki cywilnej Federalny Trybunał Sprawiedliwości rozstrzygnął następnie w przełomowym orzeczeniu z dnia 29 stycznia 2001 r.⁴, gdzie obok uznania zdolności prawnej i sądowej zewnętrznych spółek cywilnych, zawarte zostały również stwierdzenia w przedmiocie zasad odpowiedzialności współników za zobowiązania spółki⁵, dlatego także o tę

udziałem w majątku spółki ani poszczególnymi prawami majątkowymi, które do takiego udziału należą. Wspólnik nie jest również uprawniony do wystąpienia z żądaniem o podział majątku spółki. Zgodnie z § 719 ust. 2 BGB, wierzytelność należąca do majątku spółki nie może zostać przez dłużnika potrącona, z przysługującym mu względem jednego ze współników długiem.

² W. F l u m e, *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*, Band I, Teil I, [w:] *Die Personengesellschaft*, Berlin-Heidelberg-New York 1977, s. 56 i nast.

³ Wyrok z dnia 27.09.1999 r., BGHZ, nr 142, s. 315-323.

⁴ BGHZ, nr 146, s. 341-361.

⁵ W niemieckiej doktrynie powszechnie wyróżnia się w obrębie przepisów kodeksu cywilnego o spółce również tzw. spółkę wewnętrzną. Jest to stosunek zobowiązaniowy między współnikami, o tyle jednak niedostrzegalny dla osób trzecich, że w stosunkach z nimi zobowiązany jest tylko jeden współnik. W tego typu spółkach nie dochodzi także do wykształcania majątku do niepodzielnej ręki. Podtypem spółki wewnętrznej jest uregulowana w kodeksie handlowym (HGB) spółka cicha. W konkretnej sytuacji rozróżnienie

problematykę poszerzone zostaną rozważania dotyczące dopuszczalności występowania w obrocie spółek cywilnych z ograniczoną odpowiedzialnością.

II. Reguły odpowiedzialności w spółce cywilnej według teorii sprzed dnia wydania orzeczenia z 27.09.1999 r.

1. Przedstawienie problemu

W braku szczegółowej regulacji normatywnej w doktrynie prezentowanych było wiele różnych teorii w odniesieniu do zasad odpowiedzialności wspólników spółki cywilnej. Z treści kodeksu cywilnego (§ 709 ust. 1 BGB) wynika bowiem jedynie, że prawo do prowadzenia spraw spółki przysługuje wspólnie wszystkim jej wspólnikom; tym samym dla dokonania czynności prawnej konieczna jest zgoda wszystkich wspólników. Umowa spółki może jednak odstąpić od zasady jednomyślności wspólników i przyznać większości (liczonej ze względu na liczbę wspólników) prawo do podejmowania decyzji w tym zakresie (§ 709 ust. 2 BGB). Ponadto na podstawie § 714 BGB wspólnik uprawniony według umowy spółki do prowadzenia jej spraw jest w razie wątpliwości umocowany do reprezentowania innych wspólników wobec osób trzecich.

Nie zostały jednak sformułowane żadne szczególne reguły odpowiedzialności wspólników spółki cywilnej, za wyjątkiem określenia kryterium staranności w prowadzeniu spraw spółki. Przyczyn takiego stanu rzeczy należy upatrywać w historii tworzenia kodeksu cywilnego. Pierwsza komisja kodyfikacyjna prawa cywilnego ujmowała spółkę cywilną jako stosunek zobowiązaniowy pomiędzy jej poszczególnymi wspólnikami. Z punktu widzenia komisji była ona jedynie czystą spółką wewnętrzną, której uczestnicy mogli być wzajemnie reprezentowani na zewnątrz jedynie według ogólnych reguł prawa o przedstawicielstwie⁶. Zasada wspólności łącznej w stosunku do majątku spółki cywilnej wypracowana została dopiero przez drugą komisję kodyfikacyjną i od tego czasu można również trak-

między spółką cywilną wewnętrzną a zewnętrzną może być jednak niełatwe; tak K. S c h m i d t, *Die BGB-Außengesellschaft: rechts- und parteifähig*, NJW 2001, zeszyt 14, s. 1001.

⁶ H. A l t m e p p e n, *Persönliche Haftung der Gesellschafter einer „GbR mbH“*, ZIP 1999, z. 42. s. 1758.

tować tę spółkę jako spółkę zewnętrzną⁷. W tej sytuacji zasady odpowiedzialności powinien regulować § 427 BGB, zgodnie z którym odpowiedzialność solidarna spoczywać ma w razie wątpliwości na tych podmiotach, które wspólnie zobowiązały się poprzez umowę do spełnienia podzielnego świadczenia⁸. Nie zostało jednak w tym przepisie (ani w żadnym innym) *expressis verbis* postanowione, że wspólnicy spółki cywilnej stają się osobiście zobowiązani przez czynności prawne spółki. Kto ponosi więc odpowiedzialność w takiej sytuacji? Dla pierwszej komisji kodyfikacyjnej problem taki nie istniał, ponieważ według jej ujęcia instytucji spółki cywilnej nie mogło dojść do dokonania przez samą spółkę czynności prawnej. Z kolei druga komisja nie udzieliła odpowiedzi na to pytanie. Dla oddania pełniejszego obrazu regulacji prawnej badanej kwestii należy jeszcze przywołać § 736 kodeksu postępowania cywilnego (ZPO), statuującego konieczność uzyskania tytułu egzekucyjnego przeciwko wszystkim współnikom, w sytuacji gdy ma zostać przeprowadzona egzekucja z majątku spółki cywilnej⁹.

Taki stan regulacji zagadnienia odpowiedzialności w ramach spółki cywilnej stworzył szerokie pole do dyskusji, czy spółka cywilna jest sama podmiotem odpowiedzialnym i czy w związku z tym odpowiedzialność współników może zostać wyłączona.

2. Teoria szczególnej masy majątkowej w odniesieniu do ograniczeń odpowiedzialności współników spółki cywilnej

Według teorii szczególnej masy majątkowej, majątek spółki cywilnej traktowany jest jedynie jako niesamodzielny (czy też dosłownie nieusamodzielniony) szczególny majątek¹⁰, dlatego przyjmuje się, że spółka cy-

⁷ *Ibidem*, s. 1758.

⁸ *Ibidem*, s. 1758.

⁹ Na gruncie wyżej przywołanego orzeczenia Trybunału Federalnego z dnia 29 stycznia 2001 r., treści § 736 ZPO próbuje się obecnie nadać nowe znaczenie. Dzięki niemu egzekucja z majątku spółki cywilnej mającej zdolność sądową ma odbywać się nie tylko na podstawie tytułu wykonawczego przeciwko samej spółce, ale również na podstawie tytułu wykonawczego przeciwko wszystkim współnikom; por. H.P. Westermann, *Erste Folgerungen aus der Annerkennung der Rechtsfähigkeit der BGB-Gesellschaft*, NZG 2001, z. 7, s. 293.

¹⁰ B. Dauner-Lieb, *Die BGB-Gesellschaft mit beschränkter Haftung – Phantom oder zulässige Spielart der GbR?*, DStR 1998, z. 51-52, s. 2015.

wilna nie posiada żadnej, nawet częściowej, zdolności prawnej i nie może być podmiotem reprezentowanym na podstawie przepisów o przedstawicielstwie z § 164 i nast. BGB¹¹. W związku z tym wspólnicy odpowiadają za zobowiązania spółki swoimi całymi majątkami. Do wyłączenia osobistej odpowiedzialności wspólników nie doprowadzi także ograniczenie zakresu umocowania wspólnika działającego za spółkę. Ewentualne ograniczenie umocowania jest według przepisów o przedstawicielstwie możliwe jedynie w stosunku do rozmiaru zaciąganych w imieniu mocodawcy zobowiązań, a nie odnosi się do jakiegś określonej masy majątkowej. W taki do sposób można na gruncie teorii szczególnej masy majątkowej doprowadzić co najwyżej do ograniczenia odpowiedzialności wspólnika nieuczestniczącego przy dokonywaniu danej czynności prawnej z zakresu spraw spółki, osiągając efekt *quasi*-spółki komandytowej, przy czym podejmujący działania wspólnik zajmowałby pozycję kompletariusza. Według zwolenników teorii o spółce cywilnej jako szczególnej masie majątkowej, nie ma możliwości założenia spółki cywilnej bez istnienia osobistej odpowiedzialności wszystkich wspólników¹².

Przeciwko teorii szczególnej masy majątkowej sformułowane zostały jednak kontrargumenty. Po pierwsze, przyjmowane założenia o nieposiadaniu przez spółkę cywilną podmiotowości prawnej jest sprzeczne z dominującym w doktrynie¹³ i orzecznictwie¹⁴ poglądem o zdolności prawnej takiej spółki, która może w zasadzie przyjmować każdą pozycję w obrocie. Po drugie, konsekwencją uznania zdolności prawnej spółki cywilnej jest również fakt, że można wyróżnić zobowiązania, które obciążają majątek spółki (współwłasność łączna) oraz zobowiązania solidarne wspólników spółki¹⁵.

¹¹ *Ibidem*, s. 2016.

¹² *Ibidem*, s. 2016.

¹³ Tak P. U l m e r, *Wege zum Ausschluss der persönlichen Gesellschafterhaftung in der Gesellschaft bürgerlichen Rechts*, ZIP 1999, z. 13, s. 554.

¹⁴ Tak w szczególności wyrok z dnia 29 stycznia 2001 r., BGHZ, nr 146, s. 341-161.

¹⁵ Tak P. U l m e r, *Wege zum Ausschluss der persönlichen Gesellschafterhaftung in der Gesellschaft bürgerlichen Rechts*, ZIP 1999, z. 13, s. 510-511,

3. Reguły odpowiedzialności w ramach spółki cywilnej według reprezentantów teorii grupy

3.1. Informacje ogólne

Zwolennicy teorii grupy uznają istnienie spółki cywilnej jako podmiotu prawa, różnią się jednak między sobą w odniesieniu do oceny możliwości wyłączenia (względnie ograniczania) odpowiedzialności współników za zobowiązania spółki. Na tym tle wykrystalizowały się w ramach teorii grupy dwie dalsze teorie: teoria podwójnego zobowiązania (*die Doppelverpflichtungstheorie*) i teoria akcesoryjności (*die Akzesoritätstheorie*).

3.2. Teoria podwójnego zobowiązania

Przedstawiciele teorii podwójnego zobowiązania wychodzą z założenia, że współnik dokonujący zobowiązującej czynności prawnej obciąża majątek spółki, ale równocześnie i współników jako osoby fizyczne¹⁶. Uzasadniać to twierdzenie ma treść § 714 BGB, stanowiąca uprawnienie do wzajemnego reprezentowania się współników względem osób trzecich (tzw. podwójne zobowiązanie). Zobowiązania współników z czynności prawnych powstają więc w ten sposób, że działający w sprawach spółki współnik obciąża spółkę. Jednocześnie na podstawie umocowania wynikającego z umowy spółki oświadcza on w swoim i pozostałych współników imieniu przystąpienie do długu. Dlatego w sytuacji dokonywania czynności prawnej w imieniu spółki powstaje z reguły (ale niekoniecznie) zobowiązanie po stronie spółki i po stronie współników, którzy przystępują do długu¹⁷. Ujęcie takie jest wyrazem przekonania, że współnicy odpowiadają za zobowiązania spółki cywilnej, jeżeli wynika to z treści czynności prawnych i tylko wtedy, gdy kontrahent spółki nie mógł rozpoznać, że zobowiązanie obciąża jedynie spółkę. *A contrario* można stwierdzić istnienie zobowiązania jedynie po stronie spółki w razie wystąpienia możliwości rozpoznania wyłączenia odpowiedzialności współników. Z tego względu na gruncie teorii podwójnego zobowiązania dopuszcza się moż-

¹⁶ M. Habersack, *Die Haftungsverfassung der Gesellschaft bürgerlichen Rechts – Doppelverpflichtungstheorie und Akzesorität*, JuS 1993, z. 1, s. 1 i nast.

¹⁷ P. Ulmer, *Wege zum Ausschluss der persönlichen Gesellschafterhaftung in der Gesellschaft bürgerlichen Rechts*, ZIP 1999, z. 13, s. 511.

liwość jednostronnego wyłączenia (bądź ograniczenia) odpowiedzialności przez wspólników. Kiedy jednak zachodzi przypadek możliwości rozpoznania wyłączenia odpowiedzialności? Należy mianowicie zasygnalizować na zewnątrz, że reprezentujący spółkę wspólnik (wspólnicy) nie posiada wykraczającej poza umocowanie do działania za spółkę legitymacji do zobowiązania wspólników, powodującą ich osobistą odpowiedzialność za długi spółki (ograniczenie umocowania ze stosunku spółki)¹⁸. Konieczność sygnalizacji tego faktu występuje ze względu na zakorzenione wśród uczestników obrotu prawnego przekonanie o jednoczesnym zobowiązaniu również wspólników podczas dokonywania czynności prawnej ze spółką cywilną¹⁹. Dlatego należy uwolnić wspólników od konsekwencji stworzenia pozoru prawa (*Rechtsschein*), pozoru istnienia po stronie wspólnika reprezentującego spółkę umocowania do zobowiązania również wspólników obok spółki. Niewystarczająco wyraźne wskazanie wyłączenia odpowiedzialności będzie skutkowało wystąpieniem odpowiedzialności również po stronie wspólników²⁰.

Zadanie wyraźnego zaakcentowania braku osobistej odpowiedzialności wspólników za długi spoczywa, według zwolenników teorii podwójnego zobowiązania, na dodatkach w nazwach spółek cywilnych, mających wskazywać majątek spółki jako jedyne źródło zaspokajania wierzycieli spółki²¹.

Reasumując, można przyjąć, że według omawianej teorii spółka cywilna z ograniczoną do jej majątku odpowiedzialnością stanowi dopuszczalną figurę w ramach dyspozytywnych przepisów niemieckiego kodeksu cywilnego o spółce²². Użycie bowiem w nazwie spółki cywilnej sformułowania „z ograniczoną odpowiedzialnością” bądź „z o.o.” ma spowodować konkludentne ustalenie przez strony danej czynności prawnej wyłączenia odpowiedzialności wspólników za zobowiązania spółki.

¹⁸ *Ibidem*, s. 513.

¹⁹ *Ibidem*, s. 513.

²⁰ M. Habersack, *op. cit.*, s. 1-2.

²¹ Na przykład: BGB – Gesellschaft mit beschränkter Haftung, lub BGB – Gesellschaft ohne persönliche Haftung der Gesellschafter. P. U l m e r, *Wege zum Ausschluss der persönlichen Gesellschafterhaftung in der Gesellschaft bürgerlichen Rechts*, ZIP 1999, z. 13, s. 513.

²² P. R e i f f, *Wider unternehmenstragende Gesellschaft bürgerlichen Rechts ohne Gesellschafterhaftung*, ZIP 1999, z. 13, s. 519.

Teoria podwójnego zobowiązania ma jednakże również swoich oponentów. Po pierwsze, zarzucają oni powyższej teorii uznawanie dodatków w nazwach spółek cywilnych za stanowiącą dla kontrahenta informację o tym, że wspólnik reprezentujący spółkę przy dokonywaniu danej czynności prawnej chce i może zawrzeć umowę jedynie w imieniu spółki²³. W zakresie swojej funkcji informacyjnej dodatki w firmach spółek mają, według prawa firmowego, podawać do wiadomości uczestników obrotu już istniejące (*ex lege*), na skutek dokonania wyboru odpowiedniej formy prawnej, jednostronne wyłączenia odpowiedzialności. Z tego właśnie względu brakuje im charakteru oświadczenia woli co odnosi się również do nazw spółek cywilnych²⁴.

Po drugie, w doktrynie jest również reprezentowane stanowisko, zgodnie z którym sformułowane przed dokonaniem danej czynności prawnej wyłączenie odpowiedzialności w spółkach cywilnych jest bezskuteczne, ponieważ nie można go pogodzić z istotnymi założeniami prawodawstwa²⁵. Norma prawna wyinterpretowana z tego przepisu przewiduje skutek nieważności dla postanowień, których nie można pogodzić z istotnymi założeniami prawodawstwa. Sformułowanie ograniczenia odpowiedzialności ma stać w opozycji do zasady osobistej i nieograniczonej odpowiedzialności podmiotów wspólnie aktywnych gospodarczo za wszystkie wynikające z tej działalności zobowiązania i w związku z tym ma być bezskuteczne²⁶.

Po trzecie, milczenie nie jest z reguły uznawane za oświadczenie woli w obrocie prawnym, dlatego zakładanie istnienia milczącej zgody kontrahenta spółki cywilnej na wyłączenie osobistej odpowiedzialności jej wspólników za zobowiązania spółki w oparciu o sam dodatek w nazwie spółki, nie wystarcza dla skutecznego wyłączenia tej odpowiedzialności²⁷.

²³ P. Reiff, *Die Beschränkung der persönlichen Gesellschafterhaftung in der GbR nach der Akzessoritätstheorie*, ZIP 1999, z. 32, s. 1335.

²⁴ *Ibidem*, s. 1335.

²⁵ *Ibidem*, s. 1338. Skutek bezskuteczności w takiej sytuacji może obecnie wynikać z § 307 ust. 2 BGB.

²⁶ *Ibidem*, s. 1337.

²⁷ K. Haselbach, *Die Gesellschaft bürgerlichen Rechts mit beschränkter Haftung*, MDR 1998, s. 1202.

Po czwarte, uznanie za dopuszczalne istnienia spółki cywilnej z ograniczoną odpowiedzialnością byłoby sprzeczne z zasadą *numerus clausus form* spółek²⁸.

Po piąte, konstrukcja spółki cywilnej z wyłączeniem osobistej odpowiedzialności jej wspólników narusza jeszcze inne zasady naczelnego niemieckiego prawa spółek, mianowicie zasadę jawności i zasadę wnoszenia kapitału z uwzględnieniem ustalonego w ustawie minimum²⁹. Te zasady dotyczą wszystkich form spółek, umożliwiających ich wspólnikom ograniczenie odpowiedzialności. W tym zakresie prawo niemieckie jest również związane treścią prawa wspólnotowego w postaci przepisów dyrektywy z dnia 9.03.1968 r.³⁰, dlatego przyjęcie konstrukcji spółki cywilnej z ograniczoną odpowiedzialnością prowadzi również do naruszenia *acquis communautaire*.

3.3. Teoria akcesoryjności

Reprezentanci teorii akcesoryjności zakładają, że działający wspólnik jest jedynie przedstawicielem spółki cywilnej. Zgodnie z tą teorią, odpowiedzialność wspólników spółki cywilnej, jako akcesoryjna w stosunku do odpowiedzialności samej spółki, ma swoje źródło w ustawie. Norma z § 128 kodeksu handlowego (HGB) o osobistej i solidarnej odpowiedzialności wspólników spółki jawnej ma zostać analogicznie stosowana do sytuacji prawnej wspólników spółki cywilnej. Odwołanie się do analogii w tym zakresie uzasadnia się istnieniem luki prawnej, która jest konsekwencją pozostawienia przez ustawodawcę niemieckiego jako otwartej kwestii podmiotowości prawnej spółki cywilnej³¹. Teoria ta stanowi więc zaprzeczenie teorii podwójnego zobowiązania, która osobistą odpowiedzialność wspólników wyprowadza z czynności prawnej, a nie z bezwzględnie obowiązujących przepisów prawa.

Według teorii akcesoryjności, osobista odpowiedzialność wspólników jako dłużników solidarnych należy do istoty spółki z majątkiem do niepodzielnej ręki, na co wskazywać może przykład spółki jawnej (wspomnianej wyżej § 128 HGB) oraz wspólnoty dziedziczenia (na podstawie

²⁸ *Ibidem*, s. 1202.

²⁹ *Ibidem*, s. 1202.

³⁰ Pierwsza dyrektywa Rady z dnia 9.03.1968 r., O.J. L68/8 z dnia 14.03.1968 r.

³¹ Tak K. H a s s e l b a c h., *op. cit.*, s. 1204.

§ 2058 BGB). Spadkobiercy odpowiadają za wspólne obciążenia masy spadkowej jako dłużnicy solidarni na podstawie § 2058 BGB. Z kolei, zgodnie z § 128 HGB, wspólnicy spółki jawnej odpowiadają za zobowiązania spółki osobiście jako dłużnicy solidarni, przy czym przeciwne ustalenie jest bezskuteczne względem osób trzecich. Powstanie skutku bezskuteczności dotyczy ustaleń przyjętych jedynie w ramach stosunku wewnętrznego spółki, czyli wspólników między sobą w odniesieniu do osób trzecich³². Przeciwnie natomiast, ustalenia dokonane w stosunku zewnętrznym z wierzycielami, których przedmiotem jest ograniczenie odpowiedzialności wspólników, są dozwolone zarówno w odniesieniu do spółek jawnych, jak i spółek cywilnych, do których stosuje się przecież analogicznie § 128 HGB.

Jako mająca swoje źródło w ustawie odpowiedzialność wspólników spółki cywilnej nie może zostać jednostronnie wyłączona ani ograniczona w taki sposób do określonej kwoty czy też masy majątkowej. Nie jest również możliwe osiągnięcie tego efektu poprzez ograniczenie zakresu umocowania działających za spółkę wspólników (wspólnika).

Również w stosunku do teorii akcesoryjności formułowane są w doktrynie wypowiedzi krytyczne. Przede wszystkim powątpiewa się w dopuszczalność odpowiedniego zastosowania § 128 kodeksu handlowego (HGB) do reguł odpowiedzialności spółki cywilnej, co miałoby wynikać z przepisów kodeksu handlowego, zakazujących stosowania wskazanego przepisu w odniesieniu do spółek nie będących spółkami handlowymi³³.

Ponadto wskazuje się na nieużyteczność zastosowania teorii akcesoryjności w niektórych przypadkach. Przykładowo, P i K założyli spółkę cywilną, P jest według umowy spółki jedynym uprawnionym do prowadzenia jej spraw, odpowiedzialnym za jej zobowiązania osobiście, podczas gdy K, wyłączony od prowadzenia spraw i reprezentacji spółki, ma odpowiadać na podstawie umowy jedynie do wysokości wniesionego wkładu. P, działając za spółkę, zawarł z D umowę, w której m.in. doprowadził do wyłączenia swojej osobistej odpowiedzialności, wskazując na K jako na wspólnika, który będzie odpowiedzialny osobiście. Na gruncie teorii akce-

³² P. Reiff, *op. cit.*, s. 1330.

³³ U. Wackerbarth, *Zur Rechtsscheinhaftung der Gesellschafter bürgerlichen Rechts am Beispiel einer Wechselverpflichtung*, ZGR 1999, z. 3, s. 375-376.

soryjności musi w omawianym przypadku dojść do odpowiedzialności K i zwolnienia z odpowiedzialności P, a to za sprawą analogicznego zastosowania § 128 HGB³⁴.

Ważąc ten argument, nie można jednak zapominać o tym, że wspólników w spółce osobowej łączy określony stosunek zaufania i dlatego obciążać muszą ich również następstwa wzajemnych działań podejmowanych w ramach stosunku spółki. W podanym przykładzie na idącą dalej ochronę słusznie zasługuje zatem osoba trzecia. Z kolei K posiadać będzie roszczenia regresowe względem spółki, a w razie braku możliwości zaspokojenia się z majątku spółki – względem P.

III. Podsumowanie dotychczasowych rozważań

Zanim Trybunał Federalny wydał orzeczenie z dnia 27.09.1999 r., teoria podwójnego zobowiązania zajmowała dominującą pozycję zarówno w doktrynie, jak i w judykaturze. Teoria akcesoryjności była jednakże przez cały czas reprezentowana. Teoria szczególnej masy majątkowej nie miała większego znaczenia od czasu, kiedy w orzecznictwie uznano, że spółka cywilna może, jako uczestnik obrotu prawnego, zajmować w zasadzie każdą pozycję³⁵.

Spór pomiędzy reprezentantami teorii podwójnego zobowiązania a zwolennikami teorii akcesoryjności został rozwiązany przez przybliżone poniżej orzeczenia Trybunału Federalnego.

IV. Wyrok Trybunału Federalnego w sprawie wyłączenia osobistej odpowiedzialności wspólników poprzez dodatki w nazwie spółki bądź inne oznaczenia³⁶

1. Zarys stanu faktycznego

Powódka jako wynajmujący zawarła umowę najmu, której drugą stroną była spółka cywilna, złożona z pozwanych. Jednakże według umowy spółki, wspólnicy prowadzący jej sprawy mieli brać pod uwagę ograniczenie odpowiedzialności tylko do majątku spółki i byli jednocześnie

³⁴ U. Wackerbarth, *op. cit.*, s. 379-380.

³⁵ BGHZ, nr 116, s. 86-88 oraz BGHZ, nr 146, s. 341-361.

³⁶ Wyrok z dnia 27 września 1999 r., BGHZ, nr 142, s. 315-323.

umocowani do obciążania tylko majątku spółki. Umowa została przez pozwanego ostępowana pieczęcią o treści: „(...) Spółka cywilna z o.o.”. Następnie umowa spółki uległa rozwiązaniu, a powódka zażądała od pozwanych zapłaty czynszu za wynajem maszyny budowlanej.

2. Tezy i uzasadnienie wyroku

Najważniejsza teza sformułowana w analizowanym orzeczeniu przez Trybunał Federalny wyłącza możliwość ograniczania odpowiedzialności wspólników do majątku spółki cywilnej, jeżeli nie następuje ona wskutek indywidualnego uzgodnienia pomiędzy wspólnikami a każdorazowym kontrahentem.

Zdaniem sądu, to spółka cywilna złożona z pozwanych była stroną umowy najmu maszyny budowlanej. Pomimo tego pozwani są osobiście odpowiedzialni względem powódki, a nie tylko majątkiem spółki. Ustalenie w umowie spółki ograniczenia odpowiedzialności wspólników do majątku spółki oraz występowanie przez nią w obrocie jako „spółka cywilna z o.o.” było, zdaniem sądu, bez znaczenia. Skuteczne ograniczenie odpowiedzialności wspólników spółki cywilnej nie może być wynikiem użycia odpowiedniego dodatku w nazwie spółki bądź innego elementu, który wskazywałby na wolę jedynie ograniczonej odpowiedzialności.

Trybunał Federalny odrzucił w analizowanym orzeczeniu zasadę podwójnego zobowiązania. Podkreślił bowiem następującą zasadę prawa cywilnego: kto samodzielnie albo wspólnie z innymi osobami dokonuje czynności prawnych, ten odpowiada całym swoim obecnym i przyszłym majątkiem za zobowiązania z tych stosunków wynikające, chyba że co innego wynika z ustawy lub z woli obu stron czynności prawnej.

Trybunał Federalny zważył również, że nie istnieje obecnie konieczność wykreowania nowej formy spółki, co byłoby następstwem uznania spółki cywilnej z ograniczoną odpowiedzialnością. System prawa niemieckiego umożliwia podmiotom, które nie chcą uzależnić ograniczenia swojej odpowiedzialności od zgody każdorazowego kontrahenta, wybór formy spółki, zakładający w swojej konstrukcji uzyskanie takiego efektu, co oczywiście nie następuje jednak „za darmo”, a połączone jest z koniecznością przestrzegania m.in. przepisów o wnoszeniu i utrzymywaniu kapitału. Po przeprowadzonej w 1998 r. reformie prawa handlowego, również prowadzący działalność w niewielkim rozmiarze bądź zarządzający jedynie określonymi składnikami majątkowymi mogą występować

w formie spółek osobowych kodeksu handlowego i doprowadzić do ograniczenia odpowiedzialności np. przez założenie spółki komandytowej. Dla osób wykonujących wolny zawód, który nie polega na prowadzeniu działalności gospodarczej, pozostaje w tym celu spółka partnerska, a dla pewnych korporacji zawodowych, m.in. adwokatów, również spółka z ograniczoną odpowiedzialnością.

Usankcjonowanie spółki cywilnej bez osobistej odpowiedzialności wspólników prowadziłoby do obejścia przepisów regulujących zasady wnoszenia kapitału i zasady jawności, będących normami o charakterze *iuris cogentis*, zawartymi w prawie niemieckim i w prawie wspólnotowym. Konieczność czynienia zadość wspomnianym regulom stanowi cenę uzyskania ograniczenia odpowiedzialności i gwarantuje jednocześnie innym podmiotom bezpieczeństwo obrotu.

V. Rozstrzygnięcie Trybunału Federalnego co do zasad odpowiedzialności wspólników za zobowiązania spółki w orzeczeniu uznającym zdolność prawną spółki cywilnej

Po wydaniu wyroku w sprawie wyłączenia osobistej odpowiedzialności wspólników poprzez dodatki w nazwie spółki bądź inne oznaczenia, w doktrynie odezwało się wiele głosów komentujących to orzeczenie.

Obok entuzjazmu z wprowadzonego rozstrzygnięcia, rozwiązującego należący do najbardziej spornych problemów z zakresu prawa spółek³⁷, znaleźć można było również opinie negatywne. Przedmiotem krytyki pozostawało niepełne rozstrzygnięcie tej powodującej wątpliwości kwestii, ponieważ zabrakło wypowiedzi o naturze prawnej spółki cywilnej³⁸. Taka wypowiedź orzecznictwa pojawiła się jednak niedługo potem. W kolejnym orzeczeniu³⁹ Trybunał Federalny przesądził, w konsekwencji uznania zdolności prawnej zewnętrznej spółki cywilnej, istnienie akcesoryjnej odpowiedzialności wspólników za zobowiązania spółki, przenosząc tym samym teorię podwójnego zobowiązania do działa historii prawa. Osobista

³⁷ K. Schmidt, *Haftung und Haftungsbeschränkung bei der Gesellschaft bürgerlichen Rechts*, JuS 2000, z. 2, s. 188.

³⁸ P. U l m e r, *Unbeschränkte Gesellschafterhaftung in der Gesellschaft bürgerlichen Rechts*, ZGR 2000, z. 2, s. 349.

³⁹ Wyrok z dnia 29 stycznia 2001 r., BGHZ, nr 146, s. 341-361.

odpowiedzialność wspólników jest zatem nieograniczona i nie podlega wyłączeniu lub zawężeniu przez porozumienia zawarte między samymi wspólnikami.

Reguła osobistej odpowiedzialności wspólników za zobowiązania spółki dotyczy, obok zobowiązań wynikających z czynności prawnych, jak najbardziej również zobowiązań z ustawy, w tym między innymi z tytułu odpowiedzialności deliktowej⁴⁰.

VI. Podsumowanie

W niniejszym opracowaniu wskazano proces ewolucyjnego kształtowania się zasad odpowiedzialności wspólników spółki cywilnej.

Ze względu na daleko idącą zależność tej kwestii od przyjmowanej koncepcji na temat podmiotowości prawnej spółki cywilnej, rozważania o regułach odpowiedzialności prowadzone były na bazie teorii szczególnej masy majątkowej i teorii grupy. Początkowo ujmowano spółkę cywilną jako figurę niezdołną do udziału w obrocie, nazywając ją czystym stosunkiem zobowiązaniowym (teoria szczególnej masy majątkowej). Wykluczano przez to możliwość istnienia w charakterze podmiotu zobowiązanego, poza samymi wspólnikami, jeszcze spółki. Istniejący stan dominacji teorii grupy, zakładającej podmiotowość prawną spółki cywilnej, nie przesądził jednak kwestii dopuszczalności jednostronnego wyłączenia odpowiedzialności osobistej wspólników spółki cywilnej. Wręcz przeciwnie, to z uwagi na tę kwestię wykryształizowały się w obrębie teorii grupy dwie kolejne teorie: teoria akcesoryjności i teoria podwójnego zobowiązania. Długi okres zdecydowanej przewagi zwolenników teorii podwójnego zobowiązania, dopuszczającej możliwość jednostronnego wyłączenia odpowiedzialności osobistej wspólników spółki cywilnej, przerwało dopiero wydanie orzeczenia w sprawie wyłączania osobistej odpowiedzialności wspólników poprzez dodatki w nazwie spółki. Ten stan rzeczy doprowadził do supremacji teorii akcesoryjnej, przewidującej wyłączenia osobistej odpowiedzialności wspólników jedynie przez indywidualne uzgodnienie pomiędzy wspólnikami a każdoczesnym kontrahentem. Tym

⁴⁰ M. Habersack, *Die Anerkennung der Rechts- und Parteifähigkeit der GbR und der akzessorischen Gesellschafterhaftung durch den BGH*, BB, z. 10, s. 481.

samym położono kres rozwojowi kariery instytucji spółki cywilnej z ograniczoną odpowiedzialnością.

Skutki przybliżonych w niniejszym opracowaniu orzeczeń Trybunału Federalnego zostały zlagodzone w omawianym zakresie poprzez rozszerzenie w roku 1998 pojęcia kupca. Umożliwiło to znacznej liczbie podmiotów, które nie mogłyby ponieść kosztów prowadzenia działalności w formie spółek kapitałowych, ograniczenie osobistej odpowiedzialności w ramach spółki komandytowej. Osoby będące przedstawicielami wolnych zawodów i jako takie nie prowadzące działalności gospodarczej mają do dyspozycji (nie będącą spółką handlową) spółkę partnerską, umożliwiającą pewne ograniczenie odpowiedzialności osobistej za zobowiązania ze stosunku spółki. Stąd widać, że wielu uczestników obrotu prawnego znajdzie alternatywę dla spółki cywilnej z ograniczoną odpowiedzialnością. Nie oznacza to naturalnie, że osoby, które zdecydują się prowadzić swoją działalność w formie spółki cywilnej, będą zawsze skazane na osobistą odpowiedzialność za zobowiązania spółki. Przewycięzenie tego stanu umożliwia uzgodnienie wyłączenia osobistej odpowiedzialności z każdorazowym kontrahentem spółki.

Należy uznać, że komentowane orzeczenie Trybunału Federalnego zasługuje na aprobatę. Ponadto sformułowana w nim myśl przewodnia mogłaby być aktualna również w obrębie polskiego systemu prawnego, w odniesieniu do twierdzeń o dyspozytywnym charakterze przepisu art. 864 k.c. (solidarna odpowiedzialność wspólników) bądź gdyby pojawiły się propozycje wyłączania osobistej odpowiedzialności wspólników spółek cywilnych za pomocą dodatków w nazwach spółek.